

УДК 321.7. 324

ВОЛОССЯ ЯК ВІЗУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА: ДІАХРОНІЯ, СИНХРОНІЯ, ГЕНДЕР

Олена Шерман

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи,
вул. Клепарівська, 35, м. Львів, Україна
e-mail: lubtp@ukr.net*

Розглянуто специфіку сприйняття такого візуального компонента іміджу політичного лідера, як волосся, з урахуванням діахронічного та гендерного аспектів питання. Доведено, що самостійне значення цього візуального компонента іміджу спирається на архаїчні уявлення про волосся людини та естетичні канони соціуму.

Ключові слова: імідж, візуальний параметр, волосся, міфологічна свідомість, архетип.

Якщо після проголошення М. Маклюеном переходу від цивілізації слова до цивілізації образу ще могли існувати сумніви стосовно значення візуальної складової іміджу політичного лідера, то в сучасному світі очевидність зв'язку між грамотно побудованим іміджем й успіхом у політиці вийшла за межі вузького кола втаємничених, ставши надбанням широкого загалу. У сприйнятті цього ж загалу, тобто масової свідомості, імідж політика – це насамперед його зовнішній вигляд, той образ, який пропонують аудиторії ЗМІ, що знову ж таки ідеально укладається у парадигму візуальної цивілізації постмодерну. Пересічний споживач політичної інформації звертає увагу насамперед на те, як політик виглядає, а вже потім на те, що він говорить. Відповідно, візуальні аспекти іміджу політичного лідера загалом належать до добре досліджених питань.

Витоки досліджень проблем іміджу політичного лідера сягають доби Античності та пов'язані з іменами Платона й Арістотеля. В українській політичній науці питання іміджу викликали значний науковий інтерес протягом останніх десятиліть. У першій половині 90-х років ХХ ст. він виявлявся переважно у формі перекладу та введення в науковий обіг класичних праць західної іміджології Дж. Наполітана, М. Різа, Ж. Сегели, Г. Бехера, Е. Семпсона, Р. Фішера, Т. Шварца, Р. Версліна, Д. Гергена, Д. Моріса та ін., а наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. почали виходити вітчизняні праці, присвячені теоретичним і практичним аспектам формування іміджу. Зокрема, варто згадати таких науковців, як В. Королько, О. Петров, Г. Почепцов, М. Михальченко, В. Бебик, В. Полохало, А. Пойченко, І. Бекешкіна, Є. Головаха, Н. Паніна, Н. Лікарчук. Водночас широка розробка даної проблематики у вітчизняній політології не означає відсутності тем, повнота дослідження яких є недостатньою, і до таких, на нашу думку, належить значення такого візуального компонента іміджу, як «волосся».

Не можна сказати, що волосся, і, зокрема, зачіску зовсім не враховували серед інших компонентів іміджу, але обсяг наукової уваги, звернений на неї, був

мінімальним. Традиційно акцентуючи відмінності у сприйнятті зачіски політичного лідера залежно від статі, дослідники характеризують волосся другорядним компонентом, що не має особливого значення.

Погоджуючись із гендерними відмінностями у сприйнятті цього візуального компонента іміджу, ми вважаємо, що применшення його ролі у створенні образу політика є невиправдане і несправедливе. Тому, мета статті – довести самостійне значення волосся – візуального компонента іміджу політичного лідера у діахронії та синхронії. Волосся ми трактуватимемо і як зачіску (в чоловіків та жінок), і як бороду/вуса. Волосся має природні параметри (густота, шовковистість, колір і под.) та культурні (зачіска), хоча ці два параметри вже в ранніх суспільствах перепліталися. Усі відомі нам цивілізації приділяли догляду за волоссям багато уваги, причому подібну роль до естетичного (або навіть більшу) у цьому процесі відігравав релігійно-міфологічний чинник, пов'язаний з архаїчними уявленнями про волосся людини.

Біологічне коріння цих уявлень зрозуміле: відмінність у кількості та розташуванні волосся є однією з рис, яка відокремлює людину від тварини. (Відповідно, фольклорні образи «чужих» часто містять компонент «неправильного волосся» – шерсті у людиноподібної істоти (від грецьких сатирів до українських лісовиків) чи волосся на голові неприродного кольору (зелене у русалок). Загалом архаїчне сприйняття волосся є частиною властивого міфологічному світогляду ототожненню тіла людини зі Всесвітом, за якого його частини набувають сакральноміфологічних характеристик.

Майже в усіх народів існувала архаїчна віра у магічну силу волосся, про що засвідчує безліч прикладів – від біблійної історії Самсона та Далілі до ритуалів сучасних полінезійців і народів Папуа – Нової Гвінеї. Волосся трактувалося як символ життєздатності й сили людини. «Символіка волосся пов'язана з образом голови як осереддя духовних сил людини. В той же час, внаслідок їх множинності й здатності зростання, волосся також співвідноситься з родючістю і плодючістю; вберегти волосся, косу – вберегти життєву силу, вберегти здатність до продовження роду» [11].

Відтак, догляд за волоссям у традиційному суспільстві виходив далеко за межі гігієнічних та естетичних потреб, перетворюючись на символічний і статусний елемент зовнішнього вигляду людини. «У багатьох народів підстригання волосся було процедурою тонкою і складною. ... Особи священні та могутні мали більше підстав перейматися збереженням свого волосся, тому що часто довге волосся вважали знаком харизматичної святості та здорового духу. ... Часом довге волосся було знаком королівської влади або незалежності, як у галлів та інших кельтських народів» [6, с. 138–140].

Особлива увага до зачіски могла реалізуватися й у формі використання штучного волосся. Так, у Стародавньому Єгипті все вільне населення мало право носити перуки, але бороду – лише фараон. Борода поряд з короною та жезлом становила знак вищої влади, причому штучна борода символізувала володіння землею. Бороду, як і перуку, робили з вовни чи волосся, переплетеного золотими нитками; вона могла мати різні форми – косички, кубика, лопатки; бути пласкою або з рівними кучерями і под. Бороду прив'язували до підборіддя і фараон навіть у сімейному колі мусив носити її, перуку та інші атрибути влади, що разом з прикрасами важили кілька кілограмів. Застиглість зовнішніх форм і придворного

ритуалу пов'язана з релігійними уявленнями єгиптян: оскільки фараона вважали «живим богом», усі візуальні складові його «іміджу» та вчинки були сповнені сакрального змісту, від них залежало благополуччя його держави.

Зауважимо: єгипетські фараони голили голови, а правителі перших держав Месопотамії відрощували довге волосся, яке старанно укладали. Скажімо, на рельєфі «Цар Саргон II несе жертвовного цапа» з палацу Саргона II у Дур-Шаррукіні (Ассирія, 712–707 рр. до н. е.) ми бачимо типову зачіску месопотамських царів, що можна поділити на дві частини за видами завивки – спіральні кучері на тімені й кільцеподібні кучері на кінцях. Аналогічні зачіски зображені на барельєфі Куянджика «Охота на лева», барельєфі з Хорсабаду «Цар на троні», «Боротьба царя з Аримомом» (з персепольських барельєфів). Аби укласти пряме волосся ассирійців кучерями чи «хвилями», використовували холодну укладку чи гарячу завивку за допомогою металічних стрижнів. Така складна зачіска потребувала, звісно, часу й зусиль, демонструючи високий статус її носія.

Якщо зачіски ассирійських царів узагалі не вирізнялися з-поміж зачісок знаті, то прямокутні кучеряві бороди, поділені на декілька ярусів, були неприродно великих розмірів, що наводить дослідників на думку про їхні принаймні часткову штучність. Інколи бороди заплітали в косички і прикрашали золотими нитками. Такими ж зачісками та бородами зображували й ассирійських богів, нащадками котрих вважали земних правителів.

Образи фараонів і месопотамських царів були втіленням архетипу царя, що мав навіть візуально відрізнитися від простих смертних. Як і в Єгипті, візуальна оболонка іміджу була застиглою, незмінною впродовж століть і абсолютно позбавленою індивідуальності. Як зауважує з певною часткою іронії Н. Паркінсон, «в часи давніх монархій патріарх у мантиї та з бородою був сама гідність, хоча мантия цілком могла приховувати фізичну неміч, а під бородою легко приховувалося слабке підборіддя. На те – бюст римського сенатора – обличчя повністю відкрите, жодних таємниць. А статуя, яка демонструвала Александра повністю оголеним? Влада, що за східною традицією повита саваном таємниці, відокремленості, у світі еллінів набула нових рис – сильний характер і чоловіча доблесть виставлялися напоказ» [8]. Справді, грецька та римська античність, схвалюючи загалом догляд за зовнішністю, не надавали зачісці політичного лідера особливого і тим паче сакрального значення, принаймні, вона нічим не вирізнялася з-поміж зачісок пересічних громадян. Стосовно бороди, то класична Греція передбачала її наявність у дорослого чоловіка, але з періоду еллінізму популярним стає поголене обличчя. На думку Паркінсона, відкритість обличчя відповідала політичним і соціальним традиціям античного суспільства. «Майже скрізь борода була символом зрілості, мудрості і прожитих років, вона дозволяла відрізнити племінних старійшин від безбородої молоді. Першими проти цієї традиції повстали греки, що високо цінували молодість, жвавість, форму. Мода ця з часом стала правилом, Александр Великий уже в дисциплінарному порядку велів усім македонцям голити бороди» [3]. На думку англійського соціолога, рішення великого завойовника продиктоване бажанням акцентувати на особливому характері цивілізації, яку він репрезентував.

Так само соціокультурними чинниками, зокрема військовими традиціями і агресивною зовнішньою політикою, обумовлений мінімалізм чоловічих зачісок: дуже коротко підстриженого волосся – у Римі доби Республіки та першого століття

імперії, оскільки така стрижка була типова для воїнів. Герої класичного Рима, втілення *virtus romanus* – ідеальний римлянин Горацій, Муцій Сцевола, Марк Порцій Катон Старший – мужні і високодисциplinовані особистості, для яких поряд із нескореністю характерний побутовий аскетизм, частковим виявом якого зневага до спроб прикрасити свою зовнішність. Скульптурні зображення політичних діячів доби Республіки – від Марка Туллія Цицерона і його супротивника Луція Сергія Катіліни, Гнея Помпея, Марка Порція Катона, Марка Юнія Брута й інших та до Юлія Цезаря – демонструють чисто виголені обличчя і дуже короткі стрижки. В імператорській період волосся стає трохи довшим, але до II ст. н.е. римські імператори продовжують голити обличчя. Подальші зміни у довжині чоловічого волосся пов'язані з приходом варварів.

На перший погляд, практичний підхід давньоримських політичних лідерів до своєї зовнішності є запереченням ролі релігійно-міфологічного чинника у сприйнятті волосся. Адже навіть у добу Імперії, коли у всіх храмах стояли статуї імператорів, поклоніння їм як «живим богам» мало формальний і політичний характер без сакралізації. Однак, глибший аналіз засвідчує, що це не так: із розвитком цивілізації архаїчні про уявлення про волосся починають виявлятися не прямо, а опосередковано – через апеляцію до відповідних архетипів, зовнішні параметри котрих відповідають естетиці того часу. Інакше кажучи, віра в те, що від довжини і стану волосся вождя залежить добробут племені, притаманна для первісних племен і держав, зникає, але залишається актуальним сприйняття вождя крізь призму архетипічних образів, для кожного з яких характерні, так би мовити, свої відносини з волоссям.

Переходячи до архетипів, не можна оминати ще одну характерну рису чоловічих зачісок – підкреслення маскулітності. Зачіска символізувала чоловічу силу в той чи інший спосіб, що знову повертає нас до архаїчних уявлень про волосся. Конкретна реалізація цього прихованого «месиджу» залежала від естетичних канонів історичної доби.

Як уже згадувалося, архетип воїна і героя у давніх римлян передбачав дуже коротку стрижку, натомість кельти уявляли їх з довгим волоссям, інколи закрученим в складну зачіску. Довге волосся характерне й для вікінгів. Завдяки візантійському історичному Л. Діакону ми знаємо, яка зачіска стала невід'ємною частиною «іміджу» князя Святослава: «Голова в нього була зовсім гола, але з одного боку її звисало пасмо волосся – ознака знатності роду...» [4]. Оселедець Святослава був типовим для вищої військової верстви в язичницькій Київській Русі, що відзначає історик, і підкреслював войовничість князя, апелюючи до архетипу воїна.

У сучасному світі традиційний образ військового – дуже коротка стрижка та поголене обличчя (зрідка з вусами), хоча не всі політичні лідери, в основу іміджу котрих закладено архетип воїна та героя, використовують її як візуальний компонент іміджу (навіть за умови використання інших компонентів образу). Показовий приклад – Муаммар Каддафі. Він мав класичну військову стрижку лише в молоді роки, а згодом надавав перевагу достатньо довгому (для чоловіка) кучерявому волоссю. Нестандартна зачіска мала виявляти харизматичність і неординарність Каддафі, в архетипічному підґрунті іміджу якого роль архетипу героя була значно більшою, ніж архетипу воїна. Водночас є чимало політичних лідерів, військова стрижка котрих цілковито відповідає обраному іміджу. З українських політичних лідерів цей візуальний елемент політичного іміджу використовують А. Яценюк, В. Кличко. До

речі, імідж Яценюка у передвиборчій кампанії 2009 р. являв собою цікаву інтерпретацію архетипу героя – ще як успішного кризового менеджера (детальніше див. [5]). До комплексу асоціацій та стереотипів, пов'язаних з образом успішного управлінця («менеджера»), відсилає аудиторію ще один традиційний варіант чоловічої зачіски – так звана офісна стрижка. Вона позбавлена яскравої індивідуальності, дуже поширена серед міського чоловічого населення і властива політичним лідерам раціонального типу, архетипічні складові іміджу котрих виявляються мінімально (Дж. Мейджор, Т. Блер, Дж. Буш, Дж. Наполітано, С. Тигіпко і т.д.).

У контексті нашого дослідження важливо, що і військова стрижка, й офісна не становить тих компонентів іміджу, які задають його унікальність і неповторність, насамперед через свою цілковиту відповідність прийнятим у наш час стандартам зовнішнього вигляду. Інакше кажучи, сама військова стрижка не активізує у свідомості аудиторії архетип воїна – вона «працює» лише спільно з іншими компонентами, які відповідають обраному архетипу (одяг, манера поведінки, міміка і под.).

Абсолютно по-іншому сприймається довге волосся політичного лідера (хоча тут може постати питання, яке волосся в такому випадку вважати довгим). Традиційно довге волосся (навіть нижче плечей) – частина архетипу жреця/чаклуна, але в сучасному медіапросторі воно асоціюється з шоу-бізнесом (це, звісно, не означає, що в основу іміджі рок і поп-зірок не може бути покладений такий архетип). Узагалі архетип жреця/чаклуна дуже складний і в сучасному іміджетворенні майже не використовується. За винятком Муаммара Каддафі, серед політичних лідерів новітньої історії важко знайти чоловіка, чиє волосся було б довшим за 5–6 см (та й у Каддафі, який використовував архетип незвичайного героя, що має незвичайний зовнішній вигляд).

Близьким до архетипу жреця/чаклуна архетип мудрого старця: акцентується передусім не на фізичних чи навіть організаційних, а на духовно-інтелектуальних якостях особи. Ідеальне зовнішнє втілення цього архетипу – письменник-фантаст і політичний діяч кінця 80-х – першої половини 90-х років ХХ ст. О. Бердник: довге, абсолютно сиве волосся до плечей і така ж сива борода.

Сиве волосся, як і борода, нагадують про ще один важливий параметр іміджу – про вік. Окрім архетипу мудрого старця й жреця/чаклуна, природна сивина асоціюється з архетипом батька, який, на відміну від двох попередніх, належить до найпоширеніших. Чоловіки-політики її майже ніколи не маскують, можливо, і тому, що значною вимогою до зовнішнього іміджу є натуральність або, принаймні, відсутність штучності. Фарбоване волосся у чоловіка-політика сприймається не надто позитивно навіть у найтолерантніших суспільствах. У ФРН у 2002 р. було винесене судове рішення, відповідно до якого всім мас-медіа заборонена навіть згадка про те, що канцлер Г. Шрьодер фарбував волосся, аби приховати сивину. Суд завершився чималим скандалом, який вибухнув після заяви колишнього іміджмейкера Шрьодера, що в інтерв'ю зазначила: якби канцлер не приховував сивину під фарбою, то народ ставився б до нього з більшою довірою. За судовим рішенням, видання, яке спробує ще раз поставити питання «Шрьодер – фарбований чи ні?», змушене буде заплатити штраф у розмірі 10 тис. євро. Журналісти назвали це рішення замахом на свободу слова в країні [6].

Фарбоване волосся асоціюється з обманом, фальшою в політиці, хоча раціонально мотивувати цю асоціацію неможливо. Пояснення цього феномену, на нашу думку, можна знайти на рівні архаїчних пластів масової свідомості: своє, натуральне волосся втілює силу, а фарбоване, штучне означає «несправжню» силу, її імітацію. Сиве ж волосся, як уже зазначалося, на символічному рівні – це ознака духовної сили й зрілості, тому його не варто приховувати.

Ознакою певного віку, насамперед на фізіологічному рівні, також є борода і вуса. На межі XIX–XX ст. борода й вуса сприймалися невід'ємною частиною образу дорослого чоловіка. Однак протягом XX ст. цей елемент зовнішності втратив свій обов'язковий характер, що відкриває його стилістичний потенціал: коли все чоловіче населення було бородате й вусате, вирізнявся поголений чоловік; коли всі поголені, вирізняється вусань та бородань. Вуса двох найвідоміших диктаторів XX ст. – Й. Сталіна та А. Гітлера – виступають ключовими елементами їхнього іміджу, поряд з косим чубом Гітлера та френчем і люлькою Сталіна. У наш час вуса й борода – свідомо обрані складові іміджу, наприклад, «селянські» вуса О. Лукашенка (архетип батька), борода Ф. Кастро (архетип героя в молодості), який згодом почав поєднуватися з архетипом батька). Звісно, у використанні цієї складової певну роль відіграє й національна традиція, крізь призму якої ми сприймаємо архетипи.

Величезне символічне навантаження волосся передбачає також складну символіку його повного видалення – максимального скорочення чи гоління голови. Позбавити людину волосся означало позбавити її сили та гідності, тому в стародавньому світі його обтинали рабам та жінкам, яких спіймали на подружній зраді. Звичайну практику всіх концтаборів світу – гоління голови незалежно від статі – можна трактувати не лише як санітарно-гігієнічний захід, а й як засіб приниження, першого кроку на шляху позбавлення людини її «я» (і заміни його номером). З практики XX ст. можна пригадати й кару для жінок у Франції та Нідерландах, котрих після Другої світової звинувачували в інтимних стосунках з окупантами: їм голили голови чи коротко обтинали волосся, активізуючи давні уявлення про зв'язок волосся з честю людини.

Водночас позбавити себе волосся добровільно означало принести жертву. І донині в православній та католицькій церквах існує обряд постриження – символічна й обрядова дія, що полягає в обтинанні волосся на знак приналежності до церкви. У католиків під час посвяти в сан виголюють на маківці так звану тонзуру. Голять голови більшість буддійських монахів та низка індуїстів. У сучасній масовій культурі виразно простежуємо зв'язок між голінням голови й особистим бунтом або запереченням традиційних цінностей (особливо, коли йдеться про жінок).

Зв'язок між радикалізмом політичних поглядів та поголеною головою найкраще ілюструє зовнішній вигляд скінхедів – не як представників певної субкультури, а як носіїв ультраправої ідеології. Відомий прихильник неонацизму і популярний англійський музикант Я. Дональдсон, лідер неонацистської музичної мережі «*Blood and Honour*», виступав із поголеною головою. Голив голову й Дж. Холл, лідер Націонал-соціалістичного руху (NSM) – найбільшої партії неонацистів у США. Однак найпопулярнішим політиком останніх десятиліть з поголеною головою був, мабуть, ультраправий голландець П. Фортейн – денді, гомосексуаліст і ксенофоб, убитий у 2002 році. Через кілька років після загибелі у телевізійному шоу «100

великих голландців» П. Фортейн поділив почесне перше місце з засновником сучасних Нідерландів Вільгельмом Оранським [7].

Коли добровільне позбавлення волосся можна трактувати по-різному, то лисину сприймають нейтрально (хоча «писим розпусником» обзивали ще Юлія Цезаря). Політикам, котрі втратили волосся, залишається або змиритися з цим, або, як О. Лукашенко, намагатися приховати лисину довгими пасмами волосся.

Таким чином, зачіска, так само як борода й вуса, є значущим візуальним компонентом іміджу чоловіків-політиків, але ще більше значення волосся має для політиків-жінок. Жінка – політичний лідер – опиняється між Сциллою суспільного стереотипу щодо зовнішнього вигляду жінки загалом та Харибдою специфічних вимог до іміджу політика. Суспільні стереотипи передбачають наявність таких параметрів, як «жіночність», «привабливість», «доглянутість», і водночас жінка-політик не повинна сприйматися як сексуальний об'єкт (тобто таке сприйняття не повинне закладатися в її імідж).

Якщо жінка-політик приділяє своїй зачісці той мінімум уваги, який властивий чоловікам з військовою стрижкою, це стає причиною глузувань на її адресу, як це сталося з Ангелою Меркель на початку її кар'єри у великій політиці. Зачіска А. Меркель стала одним з популярних об'єктів висміювання: недільний «Більд» у травні 2000 року охарактеризував її так: «виглядає як поголена поні». Через два роки вийшла реклама компанії "Сікст" з прокату кабріолетів, що полягала в порівнянні двох портретів Меркель. На першому вона зображена зі звичайною зачіскою, на другому – волосся стирчало на всі боки, як після високошвидкісної поїздки на кабріолеті. Текст реклами складався з двох запитань: під першим портретом – "Хочеш змінити зачіску"?, і відповідь під другим – "Орендуйте кабріолет". У 2003 р. А. Меркель, ставши обличчям ХДС і фактично претендентом на посаду канцлера, вирішила змінити зовнішній імідж і звернулася з цією метою до У. Вальца, відомого берлінського перукаря. Він зробив їй так звану цілісну зачіску, що дуже пасує Меркель і викликала похвалу медіа [1].

Коротке волосся у жінок-політиків є кроком від архетипічних образів, з котрих воно може асоціюватися хіба що з архетипом дівчи-воїна, хоча така асоціація потребує додаткового підкріплення. Політики-жінки, які обирають коротке волосся, укладають його за стандартним офісним варіантом - в не еротичну, не надто модну, але охайну зачіску. Прикладом такої жінки-політика – раціонального лідера – в минулому може бути М. Тетчер, а в наш час – Х. Клінтон, М. Олбрайт, К. Райс та ін.

Перевагою короткої «офісної» зачіски є її нейтральність, що ж водночас і постає недоліком, оскільки позбавляє імідж індивідуальності. Довге волосся надає значно більших можливостей. І тут, звісно, поза конкуренцією в сенсі використання цих можливостей перебуває Ю. Тимошенко, в іміджі якої до головних візуальних компонентів належить зачіска. «Наприкінці 1990-х, – зазначає О. Кісь, – коли вона стала помітною фігурою на українському політичному Олімпі, в її образі проступили риси Мавки – доволі відкритий одяг світлих барв, незмінна усмішка, природне довге розпущене волосся. Під час передвиборчої кампанії 2002 року вона змінюється до невпізнання за допомогою накладної коси. Ця традиційна зачіска заміжньої жінки-молодиці вкупі з суворими темними закритими костюмами вмить перетворює її на Берегиню – рішучого і суворого, але водночас мудрого, досвідченого, турботливого і справедливого Матріарха» [5].

Окрім згадуваних О. Кісь культурно-історичних асоціацій, коса й узагалі довге волосся мають окреме символічне навантаження. Дівоча коса є символом цноти, краси і честі; заміжні жінки приховували коси під головними уборами. Окрім зручності такої зачіски, є ще одна, глибша причина: розпущене волосся в архаїчній свідомості являло собою образ чогось нестабільного, непевного, спрямованого до зміни форми, воно сприймалося як загроза прориву первісних стихій хаосу, які можна зупинити лише впорядкованістю зачіски [10]. Розчесати волосся, заплести його в косу означало подолати хаос, приєднатися до ладу, до впорядкованого життя, і навпаки – простоволосими перед людьми з'являються мавки, русалки та інші хтонічні істоти, отже «правильна» зачіска або взагалі її присутність були ще й свідченням приналежності до світу людей. Коли ж дівчина хотіла зайнятися ворожінням, тобто наважитися стерти межу між двома світами, вона розпускала волосся (і знімала хрестик). Відлуння тих архаїчних уявлень простежуємо в нашому житті у формі традиційних прикмет, забобонів, тлумачення снів: «Не можна, щоб на весіллі були присутні дівчата з розпущеним волоссям, аби не внести тугу в сімейне життя» [2], розпущене волосся сниться до тривоги і под. [10].

У традиційному суспільстві естетика зовнішнього вигляду була невід'ємна від етики: довге розпущене волосся сприймалося і як засіб спокуси, тенета, у котрі прагнули впіймати чоловіка. (Цей образ зустрічається ще у давньоєгипетській любовній ліриці). Розпущене волосся могло означати й приналежність до повій чи жінок сумнівної поведінки, тому ця форма зачіски мала обмежену сферу використання аж до 60-х років ХХ ст., коли завдяки субкультурі хіпі почала асоціюватися з внутрішньою свободою та нонконформізмом.

У сучасному світі розпущене і доглянуте волосся надає образіві недвозначну еротичність, небажану для жінки-політика. Саме тому, зазначають спостерігачі, Н. Королевська, якій «правильні риси та врода накладають ряд обмежень на зачіску саме в її сфері діяльності» надає перевагу мінімалістичному вузлу на потилиці, оскільки кучері чи розпущене волосся викликають небажані асоціації [3].

Такі самі небажані асоціації може викликати й світлий колір волосся, але стереотипи щодо кольору волосся, так само як і детальніший аналіз зачіски жінок-політиків, можуть стати темами подальших розвідок не лише в політології, але й культурології.

Отже, аналіз різних типів зачісок, властивих для політичних лідерів обох статей, доводить, що від доби перших держав простежується беззаперечний зв'язок між зачіскою та архетипом, який закладений в основу образу політика. Сучасний термін «імідж» стосовно єгипетських фараонів чи римських імператорів не повинен видаватися порушенням історичної достовірності, оскільки формування іміджу – образу – носія вищої влади в державі почалося задовго до появи сучасних політичних технологій. Цей імідж спирався на культурні традиції та естетичні канони свого часу, але його серцевиною виступав певний архетип – воїна, героя, мудрого старця, царя, батька, діви, матері, який завжди передбачав чітко визначений тип зачіски. У різних культурах, звісно, візуальні аспекти архетипів різнилися (у тому числі й зачіски), що не заважало однозначному «декодуванню» їх аудиторією. Із розвитком цивілізації прямий «месидж» поступається алюзіям та асоціаціям, апеляція ж до архетипу відходить на план підсвідомого, хоча все одно впливає на сприйняття. Наш сучасник, бачачи поголену голову або закручену довгу косу політичного лідера, може й не

згадувати про міфічного воїна чи берегиню, але це не означає, що він не відчує саме тих емоцій, котрі закладали в імідж його творці.

Список використаної літератури

1. Ангела Меркель: как закалялся стиль: [Электронный ресурс] // Бизнес и власть. – Режим доступа : http://vlast.biz/vlast/2008/3/Merkel_Image.htm
2. Весільні прикмети та забобони : [Електронний ресурс] // Інформаційно-рекламний портал «Весілля в Стрию». – Режим доступу : <http://molodyatam.org.ua/vesilni-zabobony/177-vesilni-tradyciji-ta-zabobony.html>
3. *Выбыванец А.* Украинский политик Наталья Королевская : прическа, имидж, стиль, цветотип : [Электронный ресурс]/ Анна Выбыванец// Trendy-Brandy. – Режим доступа: <http://trendy-brandy.com/ikony-stilya/ukrainskij-politik-natalya-korolevskaya-pricheska-imidzh-stil-cvetotip/>
4. Історія України в особах: IX–XVIII ст. – К.: Україна, 1993. – 396 с.
5. *Кісь О.* Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід // Оксана Кісь [Електронне видання] // Західна аналітична група. – Режим доступу: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=208>
6. *Медникова М.Б.* Трепанации в древнем мире и культ головы / М.Б.Медникова. – М. : Алетея, 2004. – 208 с.
7. *Неймаш Т.* «100 великих» в мире : [Электронный ресурс]/ Татьяна Неймаш// Телекритика.– 2007. – 12 мая. – Режим доступа: <http://www.telekritika.ua/telebachennya-svit/2007-12-05/35342>
8. *Паркинсон С.Н.* Законы Паркинсона : [Электронный ресурс]/Сирил Нортон Паркинсон // Библиотека Мошкова. – Режим доступа: <http://lib.ru/DPEOPLE/PARKINSON/parklaws.txt>
9. *Солодкий С.* Канцлер Шредер доказал, что не красится. Немецкой прессе запрещено об этом писать: [Электронный ресурс]/ Сергей Солодкий// День.– 2002. – 18 мая. – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/den-planety/kancler-shreder-dokazal-chno-ne-krasitsya>
10. Сонник. Волосся : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dreambook.in.ua/son/volossia/>
11. *Телеуця В. В.* Поетика української весільної поезії Придунав'я: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец 10.01.07 – фольклористика / Валентина Василівна Телеуця. – К.: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2006. – 20 с.
12. *Цагараев В.* Глава из книги "Искусство и время: [Электронный ресурс] / Валерий Цагараев // Режим доступа : <http://www.anaharsis.ru/semiot/arhaika/sol2.htm>
13. *Шерман О.М.* Архетипічне підґрунтя іміджу політичного лідера/ О.М. Шерман// Сучасна українська політика. Політики й політологи про неї. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2010. – Вип. 20. – С.83–90.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2014

Прийнята до друку 10.05.2014

HAIR AS VISUAL COMPONENT OF IMAGE OF THE POLITICAL LEADER: DIACHRONY, SYNCHRONISM, GENDER

Olena Sherman

*Lviv State University of Life Safety,
Department of Humanitarian Disciplines and Social Work,
35, Kleparivska St., Lviv, Ukraine
e-mail: lubtp@ukr.net*

Perception specifics of such a visual component of a political leader image, as hair, taking into account diachronic and gender aspect of questions is considered. It is proved that independent value of this visual component of image is based on archaic ideas of hair of a person and esthetic canons of society.

Keywords: image, visual parameter, hair, mythological consciousness, archetype.

ВОЛОСЫ КАК ВИЗУАЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ИМИДЖА ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРА: ДИАХРОНИЯ, СИНХРОНИЯ, ГЕНДЕР

Елена Шерман

*Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности,
кафедра гуманитарных дисциплин и социальной работы,
ул. Клепаровская, 35, г. Львов, Украина
e-mail: lubtp@ukr.net*

Рассматривается специфика восприятия такого визуального компонента имиджа политического лидера, как волосы, с учетом диахронического и гендерного аспекта вопросов. Доказано, что самостоятельное значение этого визуального компонента имиджа основано на архаичных представлениях о волосах человека и эстетических канонах социума.

Ключевые слова: имидж, визуальный параметр, волосы, мифологическое сознание, архетип.